

فهرست مطالب

۶	ستایش
۸	فصل اول: آفرینش
۹	درس اول
۱۵	درس دوم
۲۱	فصل دوم: دانایی و هوشیاری
۲۲	درس سوم
۲۸	زنگ آزمون یک
۳۱	درس چهارم
۳۸	درس پنجم
۴۵	فصل سوم: ایران من
۴۶	درس ششم
۵۲	زنگ آزمون دو
۵۵	درس هشتم
۶۰	فصل چهارم: نام آوران
۶۱	درس نهم
۶۶	درس دهم
۷۱	زنگ آزمون سه
۷۴	درس یازدهم
۷۳	فصل پنجم: راه زندگی
۸۰	درس سیزدهم
۸۵	درس چهاردهم
۹۰	زنگ آزمون چهار
۹۳	درس پانزدهم
۱۰۰	فصل ششم: علم و عمل
۱۰۱	درس شانزدهم
۱۰۸	درس هفدهم
۱۱۴	زنگ آزمون پنج

معنای شعر

ستایش

خاک ضعیف از تو توانا شده

۱) ای همه هستی ز تو پیدا شده

معنی: ای خداوندی که همه‌ی جهان را آفریده‌ای و خاک بی‌ارزش و ناتوان را توانایی بخشیدی تا از آن گیاهان بروند و برای انسان غذا تولید کنند.

هم تو ببخشای و ببخش، ای کریم

۲) از پی توست این همه امید و بیم

معنی: همه‌ی ترس‌ها و امیدها به خاطر نتیجه‌ی کارهایمان پیش تو است، گناهان ما را ببخش و از نعمت‌های خود به ما ارزانی دار ای بخشنده.

گر تو برانی به که روی آوریم

۳) چاره ماساز که بی یاوریم

معنی: به جز تو کسی را نداریم که به یاری ما باید و اگر تو ما را از درگاهت دور کنی به چه کسی روی آوریم؟

گر نوازی تو که خواهد نواخت؟

۴) جز در تو قبله نخواهیم ساخت

معنی: ما قبله‌ای به جز تو نداریم، اگر تو دست محبت به سر ما نکشی پس چه کسی به ما لطف و محبت می‌کند؟

چاره کن ای چاره‌ی بی چارگان

۵) یار شوای مونس غمخوارگان

معنی: ای یاور انسانهای غمگین و درمانده به ما کمک کن و چاره‌ی مشکلات باش.

نکته: هر بیت این شعر دارای قافیه‌ای جداگانه است.

توانا شده

پیدا شده

کریم

بیم

آوریم

یاوریم

نواخت

ساخت

بی چارگان

غمخوارگان

شیوه
پیش

کتاب دار اندیشمند

۶

به این نوع شعر فارسی **مثنوی** گفته می‌شود. از آنجا که متنوی از نظر قافیه محدودیت ندارد بیشتر برای موضع‌ات طولانی به کار می‌رود.

از معروف‌ترین کتابهایی که در قالب متنوی سروده شده‌اند می‌توان به شاهنامه‌ی فردوسی و متنوی مولانا اشاره کرد.

از قالب شعری متنوی بیشتر در اشعار فارسی استفاده می‌شود.

قدیمی‌ترین متنوی سروده شده که اکنون به جز چند بیت چیزی از آن در دست نیست، مربوط به رودکی است که متن کلیله و دمنه را در قالب متنوی سروده است.

ای همه هستی زتو پیدا شده

این شعر که یکی از سروده‌های نظامی گنجه‌ای (گنجوی) است، به توانایی و قدرت خداوند اشاره می‌کند و به این خاطر در آغاز کتاب درسی آمده است تا دانش آموزان و آموزگاران عزیز کتاب درسی امسال خود را با نام خداوند بزرگ شروع کنند و برای پیروزی و موفقیت و پیشرفت‌های درسی و آموزشی خود از او کمک و یاری بخواهند.

اصل‌اً اگر در ادبیات ایران جست و جو کنیم درک خواهیم کرد که آموزه‌های یکتا شناسی در جای جای آن وجود دارد و دیده می‌شود. در هر بیت و مصraig (خط و نیم خط شعری) این شعر به یکی از صفات و توانایی‌های پروردگار جهان اشاره شده است:

در بیت اول به آفرینش جهان

در بیت دوم به خشنده‌گی او

در بیت سوم به پناه بندگان بودن خداوند

در بیت چهارم به بندۀ نوازی پروردگار بدون توجه به اعمال او

در بیت پنجم و آخر به چاره سازی خداوند یکتا اشاره شده است و در حقیقت از او خواسته شده است که ای خداوندی که دارای این ویژگی‌ها و توانایی‌ها هستی، به ما کمک کن که در آموزش و یادگیری مطالب علمی خود موفق و پیروز شویم.

مانیز از پروردگار برای موفقیت در یادگیری تمام مطالب درسی و علمی خود در کلاس پنجم یاری می‌طلبیم تا بلکه بتوانیم با کسب دانش فرد مفیدی برای جامعه و کشور خود باشیم و زندگی خوبی هم برای خود و هم برای هموطنان و همنوعان خود بسازیم.

به امید آن روز

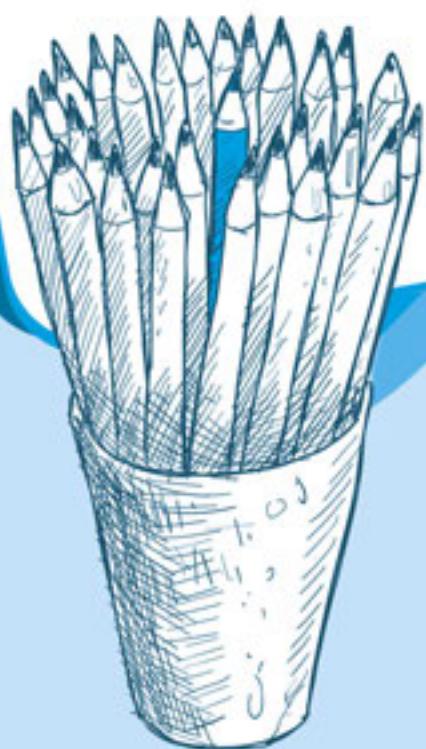
اندکی درباره نظامی گنجه‌ای (گنجوی) بیاموزیم:

نظامی در شهر گنجه که در آن دوران یکی از شهرهای ایران بود دیده به جهان گشود و به همین خاطر به گنجه‌ای یا گنجوی مشهور شد.

او به عنوان شاعر و داستان سرای ایرانی در قرن ششم هجری شناخته شده است. نظامی در زمرة گویندگان توانای شعر فارسی است که نه تنها روش و سبکی جداگانه است بلکه تاثیر شیوه‌ی او نیز در شاعران پس از او کاملاً مشخص و پیدا است. او از دانش‌های رایج روزگار مانند علوم ادبی، ستاره‌شناسی، فقه، علوم اسلامی، کلام و زبان عربی آگاهی وسیع داشته و این خصوصیات از شعر او به روشنی دانسته شده و پیداست.

فصل اول

آن سیمین



درس اول

تماشاخانه

آن چه در این درس به عنوان نخستین درس از کتاب ادبیات فارسی پایه‌ی پنجم می‌آموزیم، در حقیقت ادامه‌ی مطلب آغازین کتاب است. در شعر «ای همه هستی زتو پیدا شده» به توانایی‌های خداوند اشاره شده بود و در این درس می‌آموزیم که هر گوشه از جهان هستی نمایشگاهی از آفریده‌های پروردگار و خداوند جهان است. برای انسانهایی که اهل دقت نظر و کنجکاوی هستند، جهان بزرگترین کتاب خداشناسی و یکتاپرستی است، فقط کافی است به دنیا کمی با دقت و موشکافانه تر نگاه کنیم، آنگاه در می‌یابیم که حتی تمام چیزهایی که بارها و بارها به سادگی از کنارشان گذشته ایم سرشار از زیبایی و نشانه‌ای از قدرت و مهربانی خداوندگار جهان است.



معنی شعر

رقص باد، خنده گل

سبزه زاران رفته رفته زرد گشت

(۱) باد سرد آرام از صحراء گذشت

معنی: باد سرد پاییزی به آرامی از صحراء عبور کرد و چمن زاران سرسبز را به آرامی به رنگ زرد درآورد.

زرد شد آن چتر شاداب قشنگ

(۲) تک درخت نارون، شد رنگ رنگ

معنی: برگ‌های سبز درخت نارون رنگارنگ شدند و آن چتر سایه گستر سبز و زیبا رو به زرد شدن رفت

رشته‌های بید بن از هم گسیخت

(۳) برگ برگ گل به رقص باد ریخت

معنی: برگ‌های گل با وزش باد ریخت و درخت بید خشک شد.

باغ و بستان ناگهان در خواب شد

(۴) چشمہ کم کم خشک شد، بی آب شد

معنی: چشمہ به تدریج خشک و بی آب شد و باغ و بستان به خواب زمستانی فرو رفتند

کرد کوتاه، شاخه‌ی پیچان تاک

(۵) کرد دهقان دانه‌ها در زیر خاک

معنی: کشاورز دانه‌ها در زمین کاشت و شاخه‌ی درختان انگور را کوتاه کرد.

واژه آموزی

در نخستین واژه آموزی فارسی کلاس پنجم یکی از روش‌های ایجاد زیبایی در نوشتار و گفتار آموزش داده شده که استفاده از آن به اثربخشی متن کمک می‌کند. این روش «تضاد یا مخالف یا متصاد» نام دارد. همان طور که میدانید برای خیلی از کلمه‌های فارسی می‌توان واژه‌هایی پیدا کرد که دارای معانی مخالف هم باشند، مانند: بزرگ و کوچک، زیبا و زشت، دور و نزدیک و ... همان طور که در ابتداء اشاره شد، استفاده و به کار بردن کلمه‌های مخالف در متن نوشتار یکی از راههایی است که به جذابیت و زیبایی نوشته کمک می‌کند و مهارت در این کار برای نویسنده به او کمک می‌کند که خواننده‌ی مطلب خود را تشویق نماید که تا پایان به مطالعه‌ی خود ادامه دهد.

البته به جز تضاد، روش‌های گوناگون دیگری نیز برای زیبا ساختن نوشته وجود دارد که به تدریج با آنها آشنا خواهید شد.

۶) فصل پاییز و زمستان می‌رود

معنی: هنگامی بهار از راه می‌رسد نشانه گذشتن فصل پاییز و زمستان است.

چشمه جوشد، آب می‌افتد به راه

۷) از زمین خشک می‌روید گیاه

معنی: با شروع فصل بهار و زندگی دوباره‌ی طبیعت، باز هم گیاهان از زمین‌های خشک شروع به رویش می‌کنند و چشمه‌ها پر آب و رودها جاری می‌شوند.

سبز گردد، شاخساران کهنه

۸) برگ نو آرد درخت نارون

معنی: درخت نارون که با شروع فصل پاییز برگ‌های خود را از دست داده بود، دوباره برگ‌های نو می‌دهد و شاخه‌ای قدیمی سبز و خرم می‌شوند.

پر کند بوی خوش گل باغ را

۹) گل بخندد بر سر گل بوته‌ها

معنی: بوته‌ها دوباره گل می‌دهند و باع و بستان را خوش بو می‌کنند.

باز می‌سازد در اینجا آشیان

۱۰) باز می‌آید پرستو نغمه خوان

معنی: پرستو‌ها دوباره باز می‌گردند و از شادی آواز می‌خوانند و دوباره برای خود لانه‌های جدید می‌سازند.



بخوان و حفظ کن.

رقص باد، خنده‌ی گل

این شعر در قالب مثنوی و توسط خانم پروین دولت آبادی در وصف طبیعت و زیبایی‌های نهفته در آن سروده شده است.

خانم پروین دولت آبادی در اصفهان زاده شد و لی به همراه خانواده برای ادامه‌ی زندگی به تهران مهاجرت کردند. وی پس از تحصیلات دوره‌ی دبیرستان در یکی از شیرخوارگاه‌های تهران که خواهرش سرپرستی آن جا را به عهده داشت مشغول به کار شد و به سرپرستی و تربیت کودکان آن جا پرداخت.

او تلاش کرد تا شعر کودکان را از حالت پند و نصیحت گونه خارج کرده و اشعاری که جنبه‌ی سرگرمی و تفریح برای آنها داشته باشد بسراید. وی برای بزرگسالان نیز اشعاری سروده است.

پروین دولت آبادی سرانجام روز سه شنبه ۲۷ فروردین ماه سال ۱۳۸۷ خورشیدی و در سن ۸۴ سالگی بر اثر سکته‌ی قلبی در تهران درگذشت و در قطعه‌ی هنرمندان بهشت زهرا به خاک سپرده شد.



تمرینات

الف) واژه های زیر از متن درس انتخاب شده اند. برای هر یک از آن ها یک واژه مخالف پیدا کنید و بنویسید:

اندکی:

садگی:

زیبا:

پرسش:

بلندی:

درنگ:

ب) در سال گذشته آموختیم که "مفوعول" کلمه ای است که همراه با واژه ای "را" می آید. در بند زیر، مفعول ها را پیدا کنید و زیر آن ها خط بکشید.

«اگر می خواهیم عالم را بهتر بشناسیم، یک راه ساده آن است که پدیده ها را خوب تماشا کنیم، در باره ای آفرینش هر یک بیندیشیم و آن ها را با یکدیگر مقایسه کنیم.»

پ) در هر یک از عبارت ها و جمله های زیر، به جای واژه ای رنگی، کلمه ای مناسب و هم معنی بنویسید.

باید اندکی درنگ () کرد.

از دل صخره ها و سنگ ها چشممه ای روان () است.

دیوارهای بلند بالای کوه را پهلوانی عظیم () تصور می کنیم.

مطالعه در طبیعت و تأمل () در آن، راه مناسبی برای شناخت عالم است.

ت) بیت زیر از چند جمله تشکیل شده است؟

زرد شد آن چتر شاداب قشنگ

تک درخت نارون، شد رنگ رنگ

ث) هر یک از واژه های زیر را در یک جمله به کار ببرید:

تأمل :

عمیق :

سنگلاخ:

تنومند:

ج) برای هر یک از واژه‌های مشخص شده در جمله‌های زیر، با توجه به راهنمایی صورت گرفته، یک کلمه‌ی متشابه به همراه معنی بنویس.

بیایید در باره‌ی آفرینش گل با خار کمی بیندیشیم. (هم آوا – غیر هم نویسه): معنی:

عنکبوت‌ها بین زمین و آسمان، تار می‌تنند. (هم آوا – هم نویسه): معنی:

چ) شبکه‌ی معنایی کلمه‌های زیر را کامل کنید.

کوهستان: ← ← ← ← ←

سبزه: ← ← ← ← ←

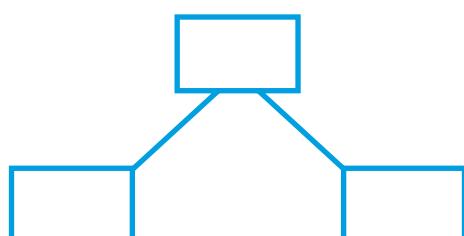
ح) واژه‌های متضاد را در بیت زیر پیدا کنید و در کنار هم بنویسید.

«برگ نو آرد، درخت نارون سبز گردد، شاخساران کهن»

..... ≠ کلمه‌های متضاد:

خ) در بیت زیر دقت کنید و کلمه‌هایی که باهم یک شبکه معنایی را می‌سازند پیدا کنید و بنویسید.

«فصل پاییز و زمستان می‌رود بار دیگر چون بهاران می‌شود»





د) بیت زیر از چند جمله تشکیل شده است؟ آنها را جداگانه بنویسید.

گر ننوازی تو، که خواهد نواخت؟»

«جز در تو، قبله نخواهیم ساخت

..... جمله اول :

..... جمله دوم :

ذ) کلمه های بهم ریخته را مرتب کنید.

سنگلاخ - میان - علف های - سر - می آورند - در - نازک - از - لطیف - و

ر) با استفاده از کلمه های ربط «اما، ولی، چون، زیرا، سپس، بعد» جمله های زیر را کامل کنید.

۱- من به دیدن شما می آیم، ممکن است کمی دیر برسم.

۲- نسرین تکلیف خود را زود نوشت، زیرا می خواست به میهمانی برود.

۳- همه کتابهایم را آوردیم، کتاب داستانم را جا گذاشتیم.

۴- اول دعا کن، بعد آرزو کن.

۵- گل را در گلدان بکار، به آن آب بده.

ز) در بیت زیر قافیه را پیدا کنید.

باغ و بستان ناگهان در خواب شد»

«چشمک کم کم خشک شد، بی آب شد

..... کلمه های هم قافیه :



معنی شعر

فضل خدا

درس دهم

يا کيست آن که شکر يكى از هزار کرد؟

۱) فضل خدا را که تواند شمار کرد؟

معنی: چه کی می تواند خوبی ها و بخشش های خداوند را بشمارد یا چه کسی است که از میان هزاران نعمت های خداوند، می تواند فقط شکر يكى از آنها را به جا آورد؟

خورشید و ماه و النجم و لیل و نهار کرد

۲) بحر آفرید و بِرَّ و درختان و آدمی

معنی: خداوند توانا، دریاها و خشکی ها، درختان و آدمیان، خورشید و ماه و ستارگان و شب و روز را آفریده است.

بستان میوه و چمن و لاله زار کرد

۳) اجزای خاک مرده، به تأثیر آفتاب

معنی: خداوند توانا با تابش نور آفتاب در خاک بی جان با غ های میوه و سبزه زاران و گلستانها را آفریده است.

شاخ بر هنه، پیرهن نوبهار کرد

۴) ابر، آب داد بیخ درختان مرده را

معنی: خداوند به وسیله ای باران و ابر ریشه درختان خشکیده را آبیاری کرد و تن شاخه های درختان لباس سبز بهاری پوشاند.

هر ببلی که زمزمه بر شاخصار کرد

۵) توحید گوی او نه بنی آدمند و بس

معنی: فقط انسان نیست که به یگانگی خداوند گواهی می دهد بلکه هر پرنده ای بر روی شاخه های درختان یکتایی

خداوند را فریاد می زند.

فضل خدا

شعر فضل خدا ، یکی از سروده های شاعر بزرگ ، سعدی شیرازی است که درباره ای وی توضیح داده خواهد شد. در این شعر در ادامه ای دروس قبلی به بیان توانایی های پروردگار در آفرینش جهان پرداخته شده است.

سعدی شیرازی کیتَ؟

او در شیراز به دنیا آمد. نام کوچک او مصلح (یا مصلح الدین) – که از نام پدر بزرگش گرفته شده بود. وی در کودکی پدر خود را از دست داد و زیر سرپرستی پدر بزرگ مادری خود قرار گرفت. در دوران کودکی، در شیراز مقدمات علوم ادبی و شرعی را آموخت اما به خاطر اوضاع نا به سامان ایران در آن دوران مجبور شد تا در روزگار جوانی، شیراز را ترک کند و به بغداد برود. سعدی در بغداد در مدرسه‌ی نظامیه به تحصیل پرداخت و پس از تحصیل به شغل سخنرانی‌های مذهبی رو آورد که باید برای این کار به مناطق مختلف سفر می‌کرد. سعدی در سفرهای خود به حجاز (در عربستان)، شام (سوریه) و روم (ایتالیا) سفر کرده و نشانه‌هایی از سفرهای او به هندوستان، ترکستان، آسیای صغیر، غزنی، آذربایجان، فلسطین، چین، یمن و حتی آفریقا در شعرهای او دیده می‌شود. سعدی در حدود سال ۶۵۵ قمری به شیراز بازگشت.

سعدی کتاب بوستان به صورت نظم (شعر) که کتابی اخلاقی و آموزشی است را در سال ۶۵۵ قمری به پایان رسانید و در بهار سال ۶۵۶ قمری یعنی کمتر از یکسال بعد دومین اثرش، گلستان را به صورت نثر آمیخته با نظم (شعر) در هشت باب (فصل) نگاشت. هشت باب گلستان عبارتند از: سیرت پادشاهان، اخلاق درویشان، فضیلت قناعت، فوائد خاموشی، عشق و جوانی، ضعف و پیری، تأثیر تربیت و آداب صحبت.

گلستان یکی از تأثیرگذارترین کتابهای نثر در ادبیات فارسی است. حکایت‌هایی که او در گلستان و بوستان آورده است نگرش و نگاه او را به دنیا که حاصل سفر و تجربه اندوزی های او از سفرهای مشخص می‌سازد. وی به احتمال زیاد در سال ۶۹۰ هجری در شیراز درگذشته و به خاک سپرده شد.

دانش (زبانی)

لحن و آهنگ (در شعر)

هر شعری دارای چند ویژگی است که عبارتند از:

لحن یا آهنگ

وزن شعری

«قافیه» هماهنگی آوایی کلمه های آخر هر خط شعری (بیت) یا نیم خط شعری (نصراع). مثل پیدا و توانا؛ بیم و کریم؛ ساخت و نواخت؛ گذشت و گشت؛ آب و خواب

شاعر در سروden شعر خود باید واژه ها و کلمه ها را طوری کنار هم قرار دهد که ریتم و آهنگ تولید شده هنگام خواندن بیت ها یا نصراع ها یکسان باشد. در خواندن شعر ستایش (ای همه هستی ز تو پیدا شده)، لحن خواندن در تمام نیم خط های شعری (نصراع ها) کاملاً یکسان است به طوری که اگر هم زمان با خواندن، ضربه هایی به میز وارد کنیم ریتم ضربه ها در تمام نصراع ها یکسان خواهد بود و به این ترتیب ریتم یا آهنگ و یا لحن شعر به طور درست به وجود آمده است. در چنین حالتی مکان قرار گرفتن کلمه ها در جمله به هم خواهد خورد. مثلاً جمله‌ی "بحرو بر و درختان و آدمی را آفرید" برای تولید آهنگ با جایه جایی فعل جمله به "بحر آفرید و بر و درختان آدمی" تغییر می کند.

دو کلمه حرف حاب

به بیت های زیر توجه کنید.

الف) بسوزد گر کسی این آشیان را

ب) بغرید بر من که عقلت کجاست

در بیت «الف»، آشیان و جهان قافیه های بیت هستند و کلمه‌ی «را» بعد از قافیه ها تکرار نشده اند.

در بیت «ب»، کجا و خطا قافیه هستند و «ست» بعد از قافیه تکرار شده اند.

به کلمه هایی که بعد از قافیه در شعر می آیند، **«ردیف»** گفته می شود.

داشتن ردیف در شعر الزامی نیست.

تمرینات



الف) در جمله‌ی زیر، مفعول را پیدا کنید و زیر آن را خط بکشید:

"ابر، آب داد بیخ درختان مرده را"

ب) در بیت زیر، کلمه‌های متضاد (مخالف) را پیدا کنید و آن‌ها را کنار هم بنویسید.

"بحر آفرید و برّ و درختان و آدمی

خورشید و ماه و انجام و لیل و نهار کرد"

دستورات

پ) بیت زیر از چند جمله تشکیل شده است؟

"بحر آفرید و برّ و درختان و آدمی

خورشید و ماه و انجام و لیل و نهار کرد"

ت) با توجه به شعر "رقص باد، خنده‌ی گل" برای کلمه‌های زیر، یک هم معنی از متن شعر پیدا کنید و بنویسید.

خشک:

صحراء:

ث) شبکه‌ی معنایی هر یک از کلمه‌های زیر را کامل کنید:

خورشید:

ابر:

بستان:

ج) حروف ربطی که در شعر "فضل خدا" به کار رفته است را پیدا کنید و بنویسید.

چ) هر یک از کلمه‌های زیر را در یک جمله به کار ببرید.

خاک:

زمزمه:

لاله زار:

فضل:

کتاب راه آموختن

ح) برای هر یک از کلمه های زیر، یک هم معنی (متراff) پیدا کنید و بنویسید.

برّ:

فضل:

بُستان:

شکر :

خ) در بیت زیر، قافیه ها و ردیف را پیدا کنید و بنویسید.

باغ و بستان ناگهان در خواب شد.»

چشمک کم کم خشک شد، بی آب شد

..... قافیه:

د) با توجه به کلمه های زیر، جدول را کامل کنید.

خوار-ارتباط-موافق-خار-عالمند-مخالف-دانشمند-جهان-مربوط

هم آوا	هم خانواده	مخالف	متراff
.....

ذ) هر یک از کلمه های زیر را با «ان» جمع بیندید و تغییرات لازم را انجام دهید.

دانشجو + ان = بازو + ان =

..... زنده + ان = بازو + ان =

..... بچه + ان = آقا + ان =

ر) هر یک از واژه های زیر از متن درس انتخاب شده اند، برای آنها دو هم خانواده بنویسید.

انجم : ، ، ، شکر : ، ، ،

توحید: ، ، ، فضل : ، ، ،

ز) جمله های درست و نادرست را مشخص کنید.

درست نادرست

- | | | |
|-----------------------|-----------------------|--|
| <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | ۱) مرغ همسایه غاز است یعنی مال دیگران را از مال خود بهتر دانستن» |
| <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | ۲) غرور داشتن باعث موفقیت و پیروزی می شود. |
| <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | ۳) ریشه همه زیبایی ها خداوند است. |
| <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | ۴) انسان می تواند آفریده های خداوند را بشمارد. |

ژ) غلط های املایی را در بیت زیر پیدا کنید و بنویسید.

بهر آفرید و بر و درختان و آدمی خورشید و ماه و انجم و لیل و نهار کرد

س) کلمه های به هم ریخته را مرتب کنید و جمله بسازید.

۱) تّکه-ساکت-آسمان-می کند-ابر-را.

۲) به-مرد-خود-به-آمد-و-دعا-دست-برداشت

